

WOJCIECH CHOJNACKI
Warszawa

STAN I POTRZEBY BADAŃ NAD POLONIĄ DUŃSKĄ

Polonia duńska jest ilościowo mała w porównaniu ze społecznościami polonijnymi w innych krajach. Emigracja do Danii rozpoczęła się w ostatnim dziesięcioleciu XIX w. i miała początkowo charakter sezonowy. Przed wybuchem I wojny światowej wychodźstwo polskie na wyspach duńskich osiągnęło najwyższą liczbę kilkunastu tysięcy robotników.

W skromnej literaturze przedmiotu na czoło wysuwają się prace i drobne artykuły George'a Nellemanna, socjologa, badacza duńskiego, który ogłosił m.in. pracę o polskiej imigracji na wyspy Lolland-Falster¹. Jest to opracowanie do tej pory najobszerniejsze, oparte na studiach historyczno-archiwalnych i blisko 700 wywiadach; te ostatnie wykorzystano tylko od strony historycznej. Skróć tej pracy ukazał się w języku polskim w „Przeglądzie Zachodnim”².

Prace G. Nellemanna poprzedzają dwa artykuły Duńczyków — Jacobusa Klessensa i Viktora Kolbye — poświęcone Polakom na wyspach Lolland i Falster³. Franciszek Klar, redemptorysta, opisał dzieje duszpasterstwa wśród Polaków w Danii oraz uwypuklił w swej książce postać ks. Heinricha Deutschera, niemieckiego redemptorysty, który w latach 1910 - 1957 pracował w polskim środowisku emigracyjnym⁴. Inny redemptorysta, Richard Freitag opublikował w języku niemieckim broszurę poświęconą księdzu Franciszkowi Jaworskiemu, jednemu z nielicznych Polaków-księży pracujących wśród swoich ziomeków w Danii⁵. W ostatnich latach w Kopenhadze powstało kilka prac dotyczących starej i nowej polskiej emigracji do Danii. Ralph Kempinski i Allan Krasnik w

¹ G. Nellemann, *Den Polske indvandring til Lolland-Falster*. „Lolland-Falster Historiske Samfunds”, Aarborg, t. 54/1967, ss. 27 - 151, il.

² Tenże, *Polska emigracja zarobkowa w Danii od r. 1893*. „Przegląd Zachodni” nr 1/1973, ss. 41 - 71.

³ J. P. Klessens, *Mine polakminder fra Lolland-Falster*. „Lolland-Falster Historiske Samfunds” 1949, ss. 1 - 15, il.; V. Kolbye, *Svensk og polsk Arbejds-kraft til Lolland-Falster Roemarker*. „Lolland-Falster Historiske Samfunds” t. 37/1950, ss. 202 - 211.

⁴ F. Klar, *Polakkerne i Danmark og deres praest Heinrich Deutscher C. SS. R. 1882 - 1957*. København 1963, s. 163, il.

⁵ (R. Freitag), *P. Franz Stefan Jaworski C. SS. R. In memoriam*. [København 1959] s. 15. fot.

swej pracy omówili problemy integracji uchodźców polskich po II wojnie światowej⁶. Natomiast problemy osadnictwa Polaków w Danii w latach 1893 - 1939 przedstawił Eugeniusz Stanisław Kruszewski w swej pracy doktorskiej napisanej na Wydziale Prawa i Nauk Politycznych Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie⁷. Oparta jest ona m.in. na następujących źródłach archiwalnych znajdujących się w: Archiwum Państwowym w Danii (*Rigsarchivet*), Archiwum Krajowym Zelandii (*Landsarkivet for Sjælland*), Archiwum Kościoła Rzymskokatolickiego w Danii i Archiwum Akademii Dyplomatycznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych Austrii. Krystyna Godłowska przeprowadziła analizę psychologiczną dwóch grup polskich uciekinierów w Danii celem zapobiegania stanom psychopatycznym tych osób i zmniejszenia trudności dostosowania się ich do nowych warunków⁸. Jest to praca magisterska napisana na Wydziale Humanistycznym (specjalność psychologia) Uniwersytetu w Kopenhadze.

W Polsce ukazało się do tej pory kilka prac poświęconych Polonii duńskiej. Jan Malanowski opublikował artykuł o adaptacji Polaków w Danii⁹. Jest to jednak tylko próba analizy form adaptacji, która została przeprowadzona przy pomocy wywiadów wśród 67 rodzin oraz źródeł prasowych i wspomnień. Marek Kowalski będąc w Danii w 1967 r. zetknął się z G. Nellemannem, badaczem duńskim. Artykuł jego jest reportażem z przebiegu badań socjologicznych wśród Polonii oraz ich rezultatów¹⁰. Stanisława Kościelecka omówiła w krótkim artykule położenie ekonomiczne emigracji polskiej w Danii w latach 1892 - 1914¹¹ a także opisała warunki werbunku i pracy Polaków w Danii na przełomie XIX

⁶ R. Kempinski, A. Krasnik, *Integrationsproblemer i sundhedssystemet — de polske flygtninge i Danmark*. København 1972 Institut for Social Medicin, Publikation 2. Københavns Universitet, s. 218. (Stosunek uchodźców polskich do duńskiej służby zdrowia).

⁷ E. St. Kruszewski, *Problemy osadnictwa Polaków w Danii (1893 - 1939)*. Kopenhaga — Londyn 1974, s. 90, XIV, nlb. 8, maszynopis. (Autor podał w wykazie literatury m. in. pracę duńską: K. Soendergaard *Polakkerne i Danmark fra et biologisk-laegeligt Synspunkt*. Naestved 1962, maszynopis).

⁸ K. Godłowska, *En analyse af to grupper polske flygtninge i Danmark med henblik paa at indhente oplysninger om, hvorledes man kan forebygge psykopatologiske tilstande og formindske tilpasnings — vanskeligheder hos flygtninge*. Københavns Universitet 1975, s. 129.

⁹ J. Malanowski, *Adaptacja Polaków w Danii*. „Problemy Polonii Zagranicznej” t. 1, 1961, ss. 124 - 154.

¹⁰ M. A. Kowalski, *Polacy w Danii*. „Etnografia Polska” t. 14, 1970, z. 1 ss. 57 - 73, il.

¹¹ St. Kościelecka, *Położenie ekonomiczne emigracji polskiej w Danii w latach 1892 - 1914*. „Zeszyty Naukowe WSN” w Szczecinie Nr 6: Prace Wydziału Humanistycznego Nr 3, 1972, cz. 2, ss. 247 - 257.

i XX w. wykorzystując m.in. akta Archiwum Wydziału Konsularnego Ambasady PRL w Danii (Polacy w Danii)¹².

Ukazała się również bibliografia Polonii duńskiej¹³, obejmująca druki zwarte, artykuły a nawet drobne wiadomości prasowe oraz zestawienie tamtejszej prasy polonijnej. Po jej opublikowaniu G. Nellemann przesłał autorowi bibliografii uzupełnienia informując o innych swoich artykułach¹⁴. W zestawieniu tytułów czasopism brakuje najnowszego pisma, ukazującego się w Odense¹⁵. Bibliografia daleka jest od kompletności, gdyż należałoby przejrzeć duńskie czasopisma regionalne oraz zapoznać się z treścią roczników pisma „Nordisk Ugeblad for Katolske Kristne”. Ostatnio Andrzej Jędrzejowski ogłosił artykuł o Polonii duńskiej w latach 1892 - 1921¹⁶ wykorzystując podstawową literaturę przedmiotu, tak duńską jak i polską. Nie została wzięta pod uwagę interesująca zawartość polskich czasopism wychodzących w Danii dawniej i obecnie („Polak w Danii”, „Polacy w Danii”, „Universal”, „Dan-Polonia”).

Badacze duńscy przygotowują analizę socjologiczną współczesnej Polonii w oparciu o wyżej wymienione, szeroko zakrojone, wywiady, która będzie dotyczyła Polaków z wysp Lolland i Falster a także innych skupisk polskich na terenie Danii. G. Nellemann wraz z Jutte Gravesen zaplanowali opracować statystykę Polaków-robotników rolnych w latach

¹² St. Kościelecka, *Kilka uwag w sprawie wychodźstwa polskiego do Danii na przełomie XIX i XX wieku*. „Przegląd Zachodnio-Pomorski” z. 4/1973, ss. 107 - 118.

¹³ W. Chojnacki, *Materiały do bibliografii Polonii duńskiej*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1974, ss. 340 - 361.

¹⁴ G. Nellemann, *Fremmedarbejderpolitik i Danmark 1973 og 1908*. „Ny Politik” nr 12/1973, ss. 29 - 30; tenże, *The Introduction of the Sugar Beet as Cash Crop in Denmark and the Immigration of Polish Rural Workers*. „Anthropologica” nr 1/1970, ss. 45 - 57; tenże, *Kan in laere noget af erfaringerne med „roepolakerne”?* „Fremmedarbejderpolitik” Mellempolitik Samvirke 1974, ss. 213 - 220; tenże, *Også en folkevandring*. „Jordens Folk” 1966, ss. 332 - 335; tenże, *Polske indvandrere in Danmark*. „Socialt Tidsskrift” nr 8/1965, ss. 201 - 217; tenże *Roepolakerne og deres efterkommere*. „Jordens Folk” 1970, ss. 319 - 324.

¹⁵ „Informacje Parafii Katolickiej w Odense”. [Od nr 1 z 1974 r.]; „Informacje Polskiej Misji Katolickiej w Danii”. [Od nr 4 z 1974 r. z tytułem także w języku duńskim]; *Informationsblad for Polske Katolekker*. Odense 1973 - 1978; „Miesięcznik ilustrowany”. Redaktor odpowiedzialny: ks. A. Grzelak (Odense). Skład redakcji: ks. J. Bodnar (Naestved) i ks. J. Dudek (København). Adres redakcji: Adelgade 1, 5000 Odense. Format cm 21×15, stron od 12 do 16, powiel. oraz offset.

Inicjatywa wydawania tego pisma wyszła od ks. Grzelaka, redemptorysty z Odense, który wydał w styczniu 1973 r. pierwszy numer. Od 1974 r. redakcja pisemka powiększyła się o dwóch współpracowników z Kopenhagi i Naestved. Jest ono przeznaczone dla Polaków-katolików zamieszkałych w Danii dla orientacji ich w działalności Misji Katolickiej.

¹⁶ A. Jędrzejowski, *Polonia duńska w latach 1892 - 1921*. „Przegląd Polonijny” nr 2/1975, ss. 17 - 31.

1892 - 1921 na podstawie zachowanych kilku tysięcy kontraktów. Będzie ona zawierała następujące elementy: imię i nazwisko, datę urodzenia, skąd i dokąd przybył, zawód, stan rodzinny z podaniem imion współmałżonka i dzieci.

G. Nellemann nakręcił film dokumentalny według swego scenariusza o pierwszym pokoleniu emigrantów w Danii. Przygotowuje on obecnie scenariusz filmu o drugiej generacji Polaków. G. Nellemann prowadzi również dokumentację bibliograficzną dotyczącą Polaków. Przejrzał dotychczas sześć pism duńskich, z których wynotował 661 artykułów i notatek (najwięcej z tygodnika „Landarbejderen” z lat 1895 - 1930 — 550 pozycji). W 1977 r. przejrzy pod tym kątem pismo „Nordisk Ugeblad for Katolske Kristne” za lata 1892 - 1940.

W dotychczasowych opracowaniach badacze duńscy opierali się na materiałach znajdujących się w Danii. Nie wykorzystano polskich zasobów archiwalnych jak np. zespołów archiwalnych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, a mianowicie akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Sprawy emigracyjne — kilkanaście teczek), akt Światowego Związku Polaków z Zagranicy (kilkanaście teczek) oraz jedna teczka (nr 2719) Akt Prezydium Policji w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Nie zostały dotychczas opracowane dzieje polskiej prasy w Danii, chociaż przedwojenne tamtejsze pisma są w komplecie zmikrofilmowane w Bibliotece Narodowej w Warszawie (w oryginale znajdują się tam tylko dwa roczniki „Polacy w Danii”). Pozostają jeszcze do opracowania dzieje szkolnictwa polskiego i polskich organizacji: Związek Polaków-Katolików, Związek Robotników Polskich, Związek Polaków w Danii, Związek Harcerstwa Polskiego i Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej. Należałoby także przebadać obecny stan asymilacji Polaków w społeczeństwie duńskim oraz znajomość języka polskiego w drugim i następnych pokoleniach Polaków (ustalić stopień integracji językowej).